

JON MEYNARD KEYNSNING TA'LIMOTI ASOSLARI VA ZAMONAVIY IQTISODIYOTDAGI O'RNI

Ilmiy rahbar: Rustamova Faridaxon Anvarjonovna

Andijon davlat texnika instituti

“Iqtisodiyot” kafedrasi assistenti,

Sobirov Suxrob Sodiqjon o'g'li

Andijon davlat texnika instituti

“Bank ishi” yo'nalishi I-kurs talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Jon Meynard Keynsning iqtisodiy ta'limoti, uning zamonaviy iqtisodiyotdagi o'rnini haqida ma'lumotlar yozilgan. Maqolada Keynsning asosiy g'oyalari talab va taklifning o'zaro ta'siri, bozor mexanizmining cheklovlari, hamda davlatning iqtisodiy faoliyatdagi roli batafsil yoritilgan. Shuningdek, maqolada Keyns ta'limoti asosida rivojlangan neokeynschilik nazariyasi va uning fiskal va pul siyosatiga ta'siri ko'rib chiqiladi. Maqola zamonaviy iqtisodiy siyosat va strategiyalarni shakllantirishda Keyns ta'limotining dolzarbligini, uning makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashdagi ahamiyatini namoyish etadi.

Kalit so'zlar: neokeynschilik, fiskal siyosat, pul siyosati, makroiqtisodiyot, iqtisodiy barqarorlik.

Kirish. Jon Meynard Keyns XX asrning eng nufuzli iqtisodchilardan biri hisoblanadi. Uning iqtisodiy ta'limoti asosan bozor iqtisodiyotining mukammal ishlamasligi, davlatning iqtisodiy faoliyatdagi muhim roli va makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlash zarurligiga qaratilgan. Keynsning asosiy asari “Umumiy nazariyalar” bo'lib, unda u iqtisodiy depressiya, ish bilan bandlik va talabning yetishmasligi masalalarini tahlil qiladi [1]. Ushbu asar nafaqat Buyuk Depressiya

davrida, balki zamonaviy iqtisodiy nazariyada ham dolzarb ahamiyatga ega. Keynsning ta'limotining markaziy tamoyili shundan iboratki, bozor o'z-o'zidan doimiy ravishda to'liq bandlikni ta'minlay olmaydi. Unga ko'ra, iqtisodiy depressiya yoki pasayish davrida, ishlab chiqarish hajmi va ish bilan bandlik darajasi tabiiy ravishda pasayadi. Bu vaziyatda davlatning aralashuvi zarur hisoblanadi. Keyns davlatning fiskal va pul siyosati orqali talabni boshqarishi, investitsiyalarni rag'batlantirishi va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashi kerakligini ta'kidlaydi. Masalan, iqtisodiy pasayish davrida davlat byudjeti orqali infrastrukturaviy loyihalarga sarmoya kiritish ish o'rinlarini yaratadi va iste'mol talabini oshiradi. Shu bilan birga, inflyatsiya davrida davlat xarajatlarini qisqartirish yoki foiz stavkalarini oshirish orqali iqtisodiy faollikni nazorat qiladi.

Keynsning iqtisodiy ta'limotida pul siyosati va fiskal siyosatning o'zaro bog'liqligi alohida e'tiborga loyiqdir. Pul siyosati markaziy banklar orqali foiz stavkalarini boshqarish va kredit hajmini nazorat qilish orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashni nazarda tutadi. Fiskal siyosat esa davlat byudjeti va xarajatlari orqali talabni rag'batlantirishga qaratilgan. Shu nuqtai nazardan, Keyns ta'limoti iqtisodiy siyosatning qisqa va uzoq muddatli strategiyalarini ishlab chiqishda asos bo'lib xizmat qiladi.

Neokeynschilik maktabi XX asrning o'rtalarida Jon Meynard Keynsning ta'limotini rivojlantirish maqsadida paydo bo'lgan. U Keynsning markaziy g'oyalarini talabning iqtisodiyotdagi rolini, bozor mexanizmining cheklovlarini va davlatning faol aralashuvini matematik va statistik modellashtirish orqali yanada tizimli shaklda ifodalaydi [2]. Neokeynschilik nafaqat iqtisodiy nazariyani mustahkamlash, balki amaliy siyosat vositalarini ishlab chiqishda ham muhim rol o'ynaydi. Neokeynschilarning eng mashhur vakillari J.R. Hicks, Paul Samuelson, Franco Modigliani va James Tobin hisoblanadi. Ular Keynsning "Umumiy nazariyalar" asaridagi tushunchalarni formal makroiqtisodiy modellarga asoslab, iqtisodiy jarayonlarni aniq prognoz qilish imkonini yaratdilar. Masalan, Hicksning

IS-LM modeli investitsiya va pul bozorini o‘zaro bog‘laydigan makroiqtisodiy tahlil vositasi sifatida keng qo‘llaniladi. Shu model orqali fiskal va pul siyosatining iqtisodiy faollikka ta’siri aniq ko‘rsatiladi.

Neokeynschilik nazariyasining asosiy tamoyillaridan biri - bozor mexanizmi o‘z-o‘zidan to‘liq barqarorlikni ta’minlay olmaydi. Bozorda ish haqi va narxlar darhol moslashmaydi, investitsiyalar va iste’mol talabidagi o‘zgarishlar sekin amalga oshadi. Shu nuqtai nazardan, davlatning fiskal va pul siyosati orqali iqtisodiy jarayonlarga aralashuvi zarur bo‘ladi. Neokeynschilar, Keynsdan farqli o‘laroq, bu yondashuvni matematik modellar orqali aniq prognozlash va nazorat qilish mumkinligini ko‘rsatdilar.

Fiskal siyosatga ta’siri kontekstida neokeynschilik davlat xarajatlarini iqtisodiy faollikni rag‘batlantirish vositasi sifatida ko‘radi [3]. Masalan, ish bilan bandlikni oshirish, infratuzilma loyihalariga sarmoya kiritish va ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish orqali davlat iqtisodiy pasayishni yumshatadi. Shu bilan birga, soliqlarni kamaytirish va davlat subsidiyalarini taqdim etish ham talabni oshirishga yordam beradi. Neokeynschilik nazariyasida fiskal siyosatning samaradorligi qisqa muddatda aniq prognoz qilinishi mumkinligi ta’kidlanadi, bu esa siyosatni amaliyotga tatbiq qilishda muhim ahamiyatga ega.

Pul siyosatiga ta’siri nuqtai nazaridan, neokeynschilarning asosiy g‘oyasi shundan iboratki, foiz stavkalari va kredit hajmi iqtisodiy faollikni boshqarish vositasi sifatida ishlatilishi mumkin. Masalan, Markaziy banklar foiz stavkalarini pasaytirib, biznes va iste’molchilarning qarz olish imkoniyatini oshiradi, natijada investitsiya va iste’mol talabini rag‘batlantiradi. Aksincha, inflyatsiya davrida foiz stavkalarini oshirish orqali ortiqcha talabni bostirish va barqarorlikni ta’minlash mumkin. Neokeynschilikning matematik modellarida bu jarayonlar aniq formulalar va parametrlar orqali ifodalanadi, bu fiskal va pul siyosatini sinovdan o‘tkazish imkonini beradi. Neokeynschilik nazariyasi zamonaviy iqtisodiyotda ham keng qo‘llaniladi. 2008-yildagi global moliyaviy inqirozda ko‘plab rivojlangan

mamlakatlar fiskal rag‘batlantirish paketlarini tatbiq etish orqali iqtisodiy pasayishni yumshatishga harakat qilishdi. Shu bilan birga, COVID-19 pandemiyasi davrida ish o‘rinlarini saqlash va iqtisodiy faollikni rag‘batlantirish maqsadida davlat xarajatlari keskin oshirildi. Ushbu amaliyotlar Keynsning talab, bozor cheklovlari va davlat aralashuvi haqidagi g‘oyalarini neokeynschilik maktabi yordamida konkret chora-tadbirlar sifatida tatbiq etish imkonini berdi. Shuningdek, neokeynschilik maktabi moliyaviy bozorlar va makroiqtisodiy muvozanatni tahlil qilishda yangi yondashuvlarni kiritdi. James Tobinning ishlarida pul bozori va kapital bozorini birlashtirgan nazariy modellar ishlab chiqilgan. Bu fiskal va pul siyosatining iqtisodiy faollikka ta‘sirini yanada aniqroq prognozlashga yordam beradi. Shu tariqa, neokeynschilik nazariyasi nafaqat iqtisodiy barqarorlikni saqlash, balki siyosatni ilmiy asosda ishlab chiqish imkonini ham beradi. Zamonaviy iqtisodiyotda Keyns ta‘limotining o‘rni keng. Xususan, 2008-yildagi global moliyaviy inqiroz va COVID-19 pandemiyasi davrida ko‘plab mamlakatlar Keyns yondashuviga tayangan holda fiskal rag‘batlantirish paketlarini ishlab chiqdi. Masalan, AQShning “American Recovery and Reinvestment Act” (2009) dasturi davlat xarajatlarini oshirib, iqtisodiy pasayishni yumshatishga yo‘naltirilgan. Shuningdek, Yevropa Ittifoqi mamlakatlarida pandemiya davrida ish o‘rinlarini saqlash va iqtisodiy faollikni rag‘batlantirish bo‘yicha fiskal choralar ko‘rildi. Bu holatlar Keyns ta‘limotining zamonaviy iqtisodiy siyosatda dolzarbligini yaqqol ko‘rsatadi. Keynsning g‘oyalari shuningdek, makroiqtisodiy barqarorlik, ish bilan bandlik va iqtisodiy o‘sish strategiyalarini ishlab chiqishda asosiy yo‘nalish bo‘lib xizmat qiladi. Uning ta‘limoti iqtisodiy depressiya va pasayish davrida davlatning faol aralashuvi zarurligini, bozor mexanizmining cheklovlarini va fiskal hamda pul siyosatining muhimligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, neokeynschilikning rivojlanishi Keyns ta‘limotini matematik va statistik modellashtirish orqali amaliy iqtisodiy siyosatga tatbiq etishga imkon yaratdi.

Keynsning ta'limotida markaziy tushuncha - samarali talab [4]. Bu tushuncha ishlab chiqarish va ish bilan bandlikni belgilovchi umumiy talabni ifodalaydi. Unga ko'ra, iqtisodiy pasayish davrida iste'mol va investitsiyalar kamayadi, natijada ishlab chiqarish pasayadi va ish o'rinlari qisqaradi. Shu nuqtai nazardan, davlatning fiskal rag'batlantirish vositalari byudjet xarajatlarini oshirish, sarmoyalarni jalb qilish, ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish talabni tiklash va iqtisodiy faollikni rag'batlantirish uchun zarur hisoblanadi [5]. Keyns shuningdek, "tez-tez tejamkorlik paradoksi" tushunchasini kiritadi, ya'ni shaxsiy tejashning oshishi umumiy iqtisodiy faollikni pasaytiradi, chunki iste'mol hajmi kamayadi.

Keyns bozor mexanizmini mukammal deb hisoblamaydi. Uning fikricha, bozor doimiy ravishda to'liq bandlikni va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlay olmaydi. Buning bir necha sabablari bor. Birinchidan, ish haqi va tovar narxlari sekin moslashadi, bu esa ishlab chiqarish va ish bilan bandlikni tezkor oshirishga to'sqinlik qiladi. Ikkinchidan, investitsiyalar noaniq bo'ladi: biznes kelajakdagi foyda va risklarni oldindan bilolmaydi va pasayish davrida sarmoyalarni kamaytiradi. Uchinchidan, Keynsning mashhur "animal spirits" tushunchasi shuni ko'rsatadiki, ishbilarmonlar va iste'molchilarning psixologik holati ishonchsizlik va xavotir iqtisodiy qarorlar va bozor mexanizmini sezilarli darajada ta'sir qiladi. Shu sababli bozor o'z-o'zidan barqarorlikni ta'minlay olmaydi va davlatning faol aralashuvi talab qilinadi.

Keyns ta'limotida davlatning roli juda muhim. U davlatni iqtisodiy depressiya va pasayish davrida barqarorlikni ta'minlovchi muhim vosita sifatida ko'radi. Davlatning fiskal siyosati orqali byudjet xarajatlarini oshirish, infrastrukturaviy loyihalarni amalga oshirish va ish o'rinlarini yaratish mumkin. Masalan, 1930-yillardagi Buyuk Depressiya davrida AQShda joriy etilgan "New Deal" dasturi davlat aralashuvi orqali iqtisodiy pasayishni yumshatgan. Shu bilan birga, pul siyosati markaziy banklar orqali foiz stavkalarini boshqarish va kredit hajmini nazorat qilish orqali iqtisodiy faollikni rag'batlantirish yoki pasayishini cheklash

imkonini beradi. Ish bilan bandlikni saqlash va qisqa muddatli nomutanosibliklarni bartaraf etish ham davlatning aktiv roli orqali amalga oshiriladi. Shu bilan birga, Keynsning ta'limoti makroiqtisodiy barqarorlik, ish bilan bandlik va iqtisodiy o'sish strategiyalarini shakllantirishda ham asosiy rol o'ynaydi [6]. Neokeynschilik maktabi esa bu g'oyalarni matematik va makroiqtisodiy modellashtirish orqali yanada rivojlantirib, iqtisodiy siyosatni amaliyotga tatbiq qilish imkonini beradi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, neokeynschilik nazariyasi Jon Meynard Keynsning iqtisodiy ta'limotidan kelib chiqqan holda rivojlangan bo'lib, zamonaviy iqtisodiy siyosatni shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Ushbu maktab fiskal va pul siyosatining iqtisodiy jarayonlarga ta'sirini tizimli va prognozli tarzda ifodalaydi, shuningdek, davlatning faol aralashuvi orqali iqtisodiy barqarorlik, ish bilan bandlik va ishlab chiqarish hajmini oshirishga imkon beradi. Neokeynschilik nazariyasi qisqa va uzoq muddatli iqtisodiy nomutanosibliklarni bartaraf etishda, inqirozlarni oldini olishda va makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, Keyns g'oyalari va neokeynschilik yondashuvi bugungi global iqtisodiy rivojlanish va siyosatni tahlil qilishda ham dolzarb va amaliy ahamiyatga ega ekanligi ko'rinib turibdi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik (to'ldirilgan va qayta ishlangan nashri). A. O'lmasov, A. Vahobov. O'zbekiston Res-publikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. Toshkent Davlat Iqtisodiyot universiteiti. -T.: «Iqtisod-Moliya», 2014. - 424 b.
2. Sh.Sh.Shodmonov. Iqtisodiyot nazariyasi: Darslik; O'zbekiston Respub-likasi oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. - T.: IQTISOD-MOLIYA, 2010, - 648 bet.
3. B.Y. Xodiyev, Sh.Sh. Shodmonov. Iqtisodiyot nazariyasi. (Darslik). - T.: «Barkamol fayz media», 2017, 784 het.

4. Mamedov, Xusan & Muminov, Nozim & A., Umarov & A., Ismailov. Iqtisodiyot nazariyasi I tom: darslik – 2022 y.
5. Needler E. Keynes's Interpretation and Response to the Great Depression: A Look at an Evolutionary Stage for Capitalism //OIKONOMOS: A Journal of Student Research in the History of Economic Thought. – 2025. – Т. 1. – №. 1. – С. 3-10.
6. Friedman G. The Struggle over the Soul of Economics: Institutional and Neoclassical Economists in America between the Wars //ILR Review. – 2000. – Т. 53. – №. 2. – С. 327-327.